

IV-15.

Csataképek rézdúcai

Illusztrációk a Ferenczffy Lőrinc tervezte *Historia*

Hungariae számára

1620-as évek

Isaac Maior (1576 körül–1631 után)

Vörösréz; a: 219 × 140 mm, b: 221 × 141 mm, c: 220 × 141 mm, d: 217 × 141 mm, e: 209 × 143 mm

Ferenczffy Lőrinc királyi titkár halála után, nyomdai felszerelésével együtt kerülhettek a jezsuiták pozsonyi nyomdájába 1640-ben. Ekkor még együtt voltak az uralkodóképek dúcaival. Amikor azonban utóbbiakat 1659-ben a pozsonyi kollégium rektora, Giovanni Bucellini kiadta Nádasdy Ferencnek, a csataképek dúcai Pozsonyban maradtak, majd átkerültek Nagyszombatba, az ottani akadémiai nyomdához. Itt az egyiket kissé átalakítva és feliratozva lenyomtatták a nagyszombati kalendáriumban 1697-ben (RMK II 1892), mint az 1696. évi győztes temesvári csata képét. A jezsuita rend feloszlása után a dúcok az Egyetemi Nyomda felszereléséhez tartozhattak, majd – bizonytalan, mikor – a Nemzeti Múzeumba kerültek, ahonnan Varjú Elemér 1934-ben kiadta őket. Budapest ostromakor, 1945 elején (?) a Múzeum egyik raktárában tűz keletkezett, ekkor a lemezek megsérültek (kilágyultak, hullámossá váltak), új levonatot ma már nem lehet róluk készíteni.

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok

Az ábrázolásokról lásd az előző tételt!

M. Á.

VARJÚ ELEMÉR: *Műlapok a Magyar Történelmi Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról*, II. Húsz régi magyar csatakép. Budapest 1934; CENNERNÉ WILHELM B. GIZELLA-RÓZSA GYÖRGY: *A Magyar Történelmi Képcsarnok rézlemezgyűjteménye*. Folia Archaeologica 11 (1959) 197–205; RÓZSA 1973, 115, 166/29; HOLL 1980, 155; GALAVICS 1986, 66, 143/142.

IV-16.

Hunyadi János (†1456) gyulafehérvári síremlékének domborművei

Gipszmásolatok

20. század eleje (az eredeti mű 1533-ban készült)

a: Csatajelenet

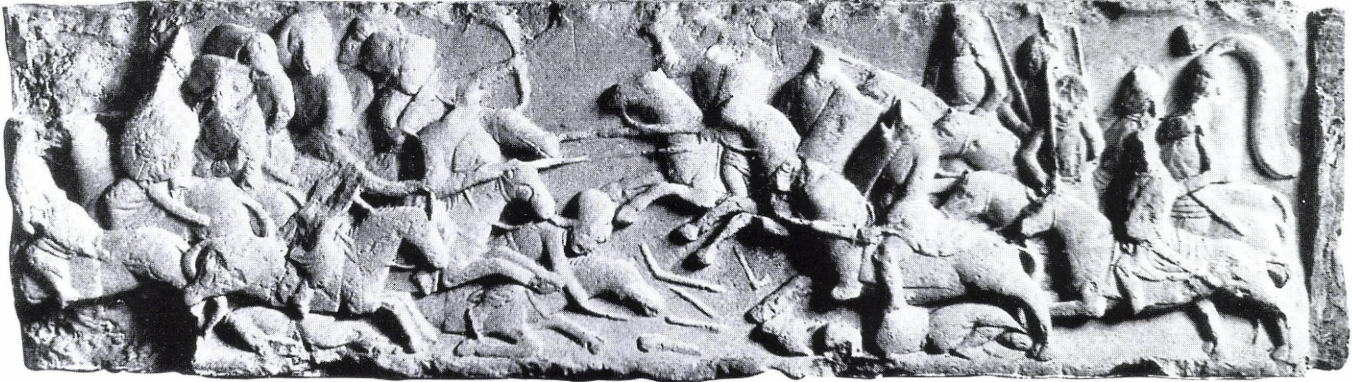
b: A foglyok elvezetése

Gipsz; a: 48 × 165 × 12 cm, b: 48 × 176 × 12 cm (az eredeti anyaga mészkő)

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Középkori Osztály

A gyulafehérvári székesegyházban lévő Hunyadi János-síremlék domborműves oldallapjait Balogh Jolán a magyar protoreneszánsz kiemelkedő, bár társtalan alkotásainak tartotta. Szerinte a tumba Mátyás király rendeltére készült az 1460-as években. Korábban Boncz Ödön (1901) és Varjú Elemér (1907) a reliefeket későbbi időkből származtatták. Möller István (1905) a magyarigeni mészki anyagát a 15. századi fejtésnél későbbinek vélte.

Újabban került vizsgálat alá Verancsics Antal – 1532-től óbudai, 1538–1549-ig gyulafehérvári prépost és királyi titkár – vázlatfüzete, amely az Erdélyben található római emlékek feliratait tartalmazza. Verancsics a Gyulafehérvárt látható kövek latin és görög szövegei közé bemásolt a székesegyházból két, a Hunyadi-síremléken található föliratot is. Az egyik az „ifjabb János” tumbáján ma is olvasható körirat. A másik, az eddig teljes formájában ismeretlen fölirata Hunyadi János síremlékének:

IV-16./a–b

Epitaphiu Joannis Vaide

Magno Joanni Coruino de Hwniad
Reg: Hung: Guber. parenti
Magni Mathiae Reg. Hung:
Alumni Comitu Scepusien.

Ex voluntate Ser: D. Joannis
Reg: Hung: Joannes Statilius
Episcopus Transs. F. C.
M. D. XXX III

Verancsics másolata valóban a kőről készült. Ezt tanúsítják az ulmi Veit Marchtalernak Gyulafehérvárott tett látogatásáról 1588-ban készített feljegyzései. A székesegyház látványosságai között elsőként írja le a törökverő hős, Hunyadi János ott látható síremlékét. Szerinte ez a földtől számítva egy rőfnyi magas. Oldalain Hunyadi lovagi csatái vannak, győzelme és triumfusa a kereszténység ősi ellensége fölött. Majd fölül rajta van kőből kifaragott képmása a következő latin felirattal:

MAGNIFICO [!] JOHANNI CORVINO De
HUNNIAD
Reg: Hung: gubernat: Pat: [!] Mathiae regis Hung:
alumni comitatum [!] Scepusiens:

Marchtaler kéziratát forrásként használta Martin Zeiler 1632-től több kiadást is megért útikönyvéhez. Ő a Hunyadi-síremlék fölíratát rövidítve közölte: „Magnifico Johanni Corvino de Hunniad Reg. Hung. Gubernat. Pat. Matthiae Regis Hungariae etc”. Ez a csonka, nem sok információt közlő szöveg eddig is ismert volt.

A kortárs Verancsics megőrizte fölírat pontos forrás a síremlék állításának körülményeiről. A fedőlapon, ahogyan ezt Marchtaler is látta, az volt olvasható körben, hogy a Nagy Hunyadi Corvin Jánosnak, Magyarország Kormányzójának, Mátyásnak, a nagy magyar király apjának a Szepesi grófok alumnusai. Valamelyik rövidebb oldallapon az állt, hogy a Fölséges János magyar király akaratából Joannes Statilius erdélyi püspök állíttatta 1533-ban. Hogy ez az utóbbi rész az oldallapon lehetett, azt Verancsics másolatának elrendezése is alátámasztja.

Ugyan miért állíttatott János király Hunyadi Jánosnak síremléket 1533-ban? Bizonyos, hogy annak idején, a temetés után az özvegy és a fia a sír megjelöléséről méltóképpen gondoskodtak. Itt tehát egy újabb síremlék állíttatásáról lehetett szó. 1533-ban a legendás törökverő kormányzónak emlékművet állítani politikai üzenet volt. Szapolyai János király Mohács után csatlakozott a császár ellen csoportosuló, franciákat, Angliát, a pápát és Velencét tömörítő cognac-i ligához. Ugyanakkor kénytelen volt a szultánnal is egyezkedni. Emiatt érte a „törökösség” vádja, majd a keresztény egyházból való kiközösítés. Hívei közül is sokan szembefordultak vele, mert szorult helyzetében a félig török, félig velencei származású Lodovico Gritti tette meg az ország „kormányzójává”. Ha ebben a helyzetben János király és környezete a legendás hírű Hunyadinak állított emléket, azzal

megvallották, hogy az ő rendíthetetlen politikájának hívei, és mintegy a törökverő kormányzó védőpajza mögé vonták magukat. A Szepesi grófok (Szapolyai család) neveltjeinek (alumnus) mondják magukat azok, akik János király mellett maradtak. Ezzel egyúttal meghosszabbították azt a familiáris kapcsolatláncot, amely hajdan a Szapolyaiakat a Hunyadiakhoz fűzte. Föl is került a fedlapra a hollós címer mellé a Szapolyaiak ágaskodó farkasa.

A rövidebb oldallap fölírata szerint János király meghagyásából Johannes Statilius gyulafehérvári püspök volt az, aki a síremléket állíttatta. Ő mint János király diplomatája 1528-ban egy fél évet töltött Franciaországban. Látnia kellett Saint-Denis-ben XII. Lajos királynak azt a monumentális síremlékét, amely hosszú évek után lassankint befejezéséhez jutott. Az építmény oldallapjait domborművek díszítik, amelyek csatajeleneteket és a király győzelmes vonulását ábrázolják. Síremlék és emlékmű sajátos összeolvadása ez az építmény, mert éppen a domborművek az ókori diadalívek ábrázolásait idézik. Statileóról tudjuk, hogy 1525-ben nagybátyjának, Beriszló Péter veszprémi püspöknek a káptalan megbízásából ő állíttatott síremléket. A Franciaországban láttak indíthatták arra, hogy János királyt az emlékmű állítására rávegye.

A gyulafehérvári Hunyadi-síremlék oldallapjain is csatajelenet és fogolykísérő vonulás látható. A francia példánál jóval egyszerűbb megoldáshoz a mintát korabeli nyomtatványok metszetei szolgáltathatták. Az Augsburgban 1522–1548-ig működő Heinrich Steiner nyomtatványaiban tűnnek föl leginkább olyan ábrázolások, amelyek a gyulafehérvári jeleneteket juttatják eszünkbe. A csatajelenet, amelynek távoli ősei Dürer apokaliptikus lovasai, éppen egy magyarországi szerző, a domonkos Georgius de Hungaria törökországi élményeiről szóló könyvében (*Captivus Septemcastrensis*) bukkan föl. Az aktuális téma és a birodalmi gyűlések miatt megszorodott vásárlók számára a könyvet 1530-tól évente többször is kiadták. A fogolykísérés jelenetének mintája talán az 1533-ban megjelent német nyelvű Thukydides egyik illusztrációjában volna felfedezhető. Bizonyára szerepelt már ez az érdeklődésre számot tartó ábrázolás korábban is, ha másutt nem, hát aktuális röplapon. Ezek az illusztrációk mintha a Hunyadi-síremlék jeleneteiből kivágott részek lennének. A valóság ennek éppen fordítottja. A cselekmény középpontjában van az eredeti kompozíció, majd az alakok sematikus ismétlésével nagyobbították meg a képet. Steiner nyomdászról tudjuk, hogy könyveihez az illusztrációkat gyakran maga készítette, nem ritkán úgy, hogy mozaikszerűen illesztett össze több képet is. János király követői ott voltak Augsburgban is a birodalmi gyűlésen. A síremlékhez a tervrajzokat akár könyv alakban, akár a mestertől közvetlenül megszerezhették.

R. Sz. Á.

VARIJÚ ELEMÉR: A gyulafehérvári székesegyház sírköveiről. *ÁÉ Ú. F. 9* (1889) 29–34; BONCZ ÖDÖN: Hunyadi János kormányzó állítólagos síremléke Gyulafehérvárrt. *ÁÉ Ú. F. 19* (1899) 97–110; BONCZ ÖDÖN: